

שבועות

קביעות יו"ט דשבועות על השמחה שנמסר לנו התורה במתנה לחדש בה ולתקן כעושה בשלו ממש

במוג"א (סי' תצ"ד) הקשה, על מה דאנן קבעינן חג שבועות בששה בסיון, והלוא לכו"ע ביום נ"א לספירה נתנה תורה, והוא בז' בחודש, אם כן איך אנו אומרים, בששה בסיון, זמן מתן תורתנו.

כח של חכמים

ומתרץ רבינו, בהקדם דברי הגמרא (שבת פ"ז) שמשה רבינו הוסיף יום אחד לימי הגבלה מדעתו, והסכים הקב"ה על ידו. והנה מזה ראינו כח של חכמים, דהרי הקב"ה אמר וקדשתם היום ומחר, וביום השלישי ינתן להם התורה, ומשה רבינו הוסיף יום אחד מדעתו, ועיכב כל ישראל ששים ריבוא מקבלת התורה יום אחד, והקב"ה הסכים על ידו, ודלא כהאומרים התורה מונחת בקרן זויות, וח"ו אין צורך בחכמים וסופרים, כי זהו מינות, כמבואר בקידושין ס"ו.

א. נתבאר שם בגמרא שהקב"ה אמר למשה, וקדשתם היום ומחר, ומשה אמר היו נכונים לשלשת ימים, ודרש, היום ומחר, היום כמחר, שלילה עמו. [ובתוס' כתבו דלאו דרשה גמורה הוא, ומבאר רבינו, מה דהוצרך לדרשה, ע"פ דברי הט"ז ביו"ד סי' קט"ז, דאי אפשר לרבנן לעקור דבר המפורש בתורה. ואם כן איך הוסיף משה יום אחד מדעתו, והא עקר דברי השי"ת שאמר במפורש, היום ומחר לבד, ולכן אמר שכיון ששייך לדרוש, היום כמחר, שלילה עמו, שוב לא הוי עקירת דבר המפורש] ועוד איתא שם, דמנלן דהסכים הקב"ה על ידו, משום דלא שרתה שכניה עד צפרא דשביעי, עיי"ש.

"מתן" תורה - מתנה לנו לחדש בה

וזהו ענין מתן תורה, היינו שנתן לנו התורה במתנה, כאדם העושה בשלו ממש, כן ביד חכמי הדור לדרוש ולחדש כאשר יבינו, וזהו עיקר רצון הבורא, להיות התורה מסורה ביד חכמים ונביאים, וכפי אשר יגזרו, כן יקום, משא"כ אם לא ניתנה במתנה, לא היה רשות לשנות ולעקור שום דבר.

מתנת התורה - בשישי בסיון

ומתנה זאת היתה בשישי לסיון, כאשר לא שרתה שכינה, וכביכול הסכים למשה שלא ליתן התורה באותו יום, אז קדמה המתנה לשמיעה, ונתן לנו התורה במתנה, להיותינו מושלים עליה באמת, לדרוש ולחדש, וגם לעקור דרשי התורה, בהוראת שעה ע"פ נביאי ה'.² ולכן קבעינו חג השבועות בששה בסיון, כי אותו היום ניתנה לנו התורה במתנה, ושפיר אומרים זמן מתן תורתינו, שהלוא אין אומרים, זמן ציווי תורתינו, כי ציווי התורה היתה בשבעה בסיון, אלא נתנת התורה היתה בששה.³

ובמיוחד לפי"מ שאחז"ל (ע"ז דף לה.) על הפסוק כי טובים דודיק מין (שיר השירים א') אמר הקב"ה ערבים עלי דברי סופרים יותר מיינה של תורה, דהיוצא מזה, דמה שחכמי הדורות מחדשים בתורה עריבה וחביבה על הקב"ה יותר, מהתורה שבכתב, ועל כן שפיר נקבע חג שבועות ביום שישי בסיון, היום שניתנה הכח לחכמי הדורות לחדש בתורה.⁴

ב. רצון הבורא, שנחדש בעצמינו גדרים וסייגים

ובזה מיישב רבינו, מה דיש להקשות ממה נפשך, אם הדין היה עם משה רבינו, שהיו צריכים הכנה שלשה ימים, א"כ למה אמר הקב"ה רק היום ומחר, ואם היה די בהכנה שני ימים, א"כ למה הוסיף משה יום אחד. ולהנ"ל מבואר, דזהו רצון הבורא, שנחדש בעצמינו ובשכלינו, ונזרו בתוספות קדושה, והכנה יתירה, ובגדרים וסייגים, כדי לעשות נחת רוח לפנינו, ואינו דומה מי שמקיים רק מה שהמלך מצוהו, (כי ההכרח לא יגונה ולא ישובח) למי שמוסיף מדעת כדי לעשות רצון המלך, וזה היה רצון הבורא שמשה רבינו יוסיף מדעתו הכנה וקדושה יתירה, ואף שבזה עיכב קבלת התורה, ושינה מדברי הקב"ה מ"מ זהו רצונו ליתן התורה לנו במתנה.

ג. עי' בית הלוי פרשת יתרו ד"ה הכל מודים, ומשך חכמה פרשת אמר (כ"ג, כ"א) שכתבו כדברי רבינו.

ד. ובזה מיישב רבינו מה שהקשו בתוס' (ע"ז ג.) על מה שדרשו, על הפסוק יום השישי לפיכך הוסיף ה' לומר שכולם תלויים ועומדים עד ששה בסיון המוכן למתן תורה. והקשו,

אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא

ובזה יש לפרש הגמ' בפסחים ס"ח: דאמר רב יוסף אי לאו האי יומא דעצרת דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא, ולא אמר 'אי לאו האי יומא שקבלו התורה', משום דלא מיירי ביום שקבלו תורה, רק הכונה, אי לאו האי יומא דעצרת של כל שנה - דהיינו שישי בסיון שניתנה תורה במתנה לחדש בה - היתה התורה מונחת בקרן זויות, ולא היתה רשות לרב יוסף לחדש כלום בתורה.

[ערך ש"י לחג השבועות ל"ח.]

ששי בסיון נקבע מתחילת הבריאה לזמן קבלת התורה

קושיית מג"א - בשביעי בסיון ניתנה תורה

ידוע קושיית המגן אברהם (ריש סימן תצ"ד) דאיך אנו אומרים בשבועות זמן מתן תורתנו, הלא קי"ל בשביעי בסיון נתנה תורה, והא לדידן, שבועות חל לעולם בששי בסיון.

כל זמן יש לה מדה המיוחדת שנקבע מששת ימי בראשית

ומתוך רבינו, עפ"י מה שכתב בספר נזר הקודש (על המדרש רבה, פרשה צ"ח, אות ג', והובא בישמח משה על ישעי') בשם חכמי אמת, שעל כל עת וזמן יש למעלה ממונה עליה מדה המיוחדת המאיר בו, מצירופי אותיות התורה, והם באים כסדרן מששת ימי בראשית עד סוף ימות עולם, ולכן בכל זמן ועת יש הנהגה אחרת בעולם כפי בחינת המדה, אלא דלפעמים הקב"ה 'מחליף

הא בשביעי ניתנה תורה. ולהנ"ל מיושב דהתורה ניתנה במתנה ביום שישי בסיון.

ה. ומתוך בזה קושית הבאר היטב שהובא להלן, דהקשה איך שייך לומר כמה יוסף איכא בשוקא, הא בלא מתן תורה היה הקב"ה מחזיר העולם לתוהו ובהו, ולא היה עולם כלל, ולהנ"ל מיושב דמדבר דאפילו אם היה מתן תורה והיה העולם קיים, אבל לא היה מתנה זו שנוכל לחדש בתורה, אז כמה יוסף איכא בשוקא.

את הזמנים', שלצורך שעה מחליף שהמדה טובה הראויה לזמן מאוחר, מעמידה בזמן מוקדם, יעו"ש.

ששי בסיון - זמן המיועד לקבלת התורה בכל שנה

ועל דרך זה י"ל, שזמן מתן תורה נקבע מתחלה להיות בששי בסיון, וכמו שדרשו חז"ל (שבת פ"ח.) ביום הששי, שהתנה עם מעשה בראשית אם יקבלו את התורה בששי בסיון וכו', אלא שמשם רבינו הוסיף יום אחד מדעתו משום הוראת שעה¹.

וידוע מספרים הקדושים שני יסודות, אחד - שכל זמן שנתחדש בו דבר טוב, אז נזכרים ונעשים בכל שנה באותו זמן, ההתעוררות וההשפעה מעין מה שאירע באותו זמן, וא"כ גם נתינת התורה הוא כן, שהשפעת קבלת התורה חוזרת ונשנית בכל שנה ושנה, ואע"פ שאין רואים זאת בחוש, אבל היא קיימת בהעלם.

שנית - שכל דבר הנקבע בטבע, ונשתנה לצורך שעה, אינו ממשיך להיות עומד בהשינוי, וחוזר למה שהיה נקבע מעיקרו, וכדכתיב (ישעי' מ', ח') ודבר אלקינו יקום לעולם.

ועפ"ז צריכים לומר, שהגם שבאותה שנה של מתן תורה, היה נתינת התורה בפועל בשביעי בסיון, מ"מ כיון שהיה שינוי רק לצורך שעה, לכן בכל שנה ושנה הוא חוזר למה שנקבע מעיקרו, מתחלת ששת ימי המעשה, שיום ששי בסיון הוא היום המיועד לקבלת התורה, ויום ששי בסיון הוא היום שיורד ההשפעות של קבלת התורה בכל שנה.

ולפי"ז מיושב קושיית המג"א, דאכן שפיר נקרא ששי בסיון זמן מתן תורתנו, שהוא היום שבו יורדת ההשפעה של קבלת התורה בכל שנה.

[או"ח סי' תצ"ד ד"ה בבאה"ט]

1. ובוזה מבאר שם, מה דמצינו שהקב"ה דילג על הקץ לקרב הגאולה שלא בעונתה, ויקשה דאיך יתכן זה, הלוא אין ישועת הגאולה אלא בעת רצון המיוחד לעת קץ. אלא שהיה בבחינת מחליף את הזמנים.

2. עי' מד"ר קהלת פ"ג, עה"פ לכל זמן ועת לכל חפץ וכו', זמן היה שתנתן התורה לישראל. ועי' מהר"ל תפארת ישראל פרק כ"ה.

אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא - בכח יגיעת התורה!

איתא בפסחים (ס"ח:) רב יוסף ביומא דעצרתא אמר, עבדי לי עגלא תלתא, אמר אי לא האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא.

ובבאר היטב (סי' תצ"ד, סק"א) הקשה"י, חדא, מאי האי לישנא דקאמר 'אי לאו האי יומא דקא גרים' דמשמע דיומא קא גרים, דהו"ל למימר 'אי לאו מתן תורה', דהרי לא היה היום שגרם, אלא נתינת התורה. ועוד, דאי לאו מתן תורה היה העולם חוזר ובהו כמבואר בחז"ל (שבת פח.), וא"כ לא היה רק 'כמה יוסף איכא בשוקא', אלא שלא היה העולם קיים כלל.

קבלת תורה כל שנה כפי היגיעה

ומפרש רבינו, דהגם שבשעת מתן תורה עמדו כל נשמות ישראל וקבלו התורה, אבל כיון דעדיין לא נולדו הגופים, לא היה יגיעת הגוף. וכלל גדול קבעו חז"ל (מגילה ו:) יגיעת ומצאת תאמין, שדוקא עם יגיעה שיין להצליח בתורה, ולכן בלי יגיעה אפילו מה שקיבל במעמד הר סיני נאבד ממנו, ודוקא כשבא האדם לקבל התורה בכל שנה עם גופו, אז מקבל השפעת מתן תורה כפי יגיעתו.^ט

אי לאו האי יומא - שמעורר קבלת התורה בכל שנה עם יגיעת הגוף
ומעתה מובן מה שאמר רב יוסף 'אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא', דודאי אי לא היה קבלת התורה בשנה הראשונה, היה העולם חוזר

ח. ז"ל הבאר היטב: 'דראוי לדקדק בו טובא, חדא, מאי האי לישנא דקאמר 'אי לאו האי יומא דקא גרים' דמשמע דיומא קא גרים, הוי ליה למימר 'אי לאו מתן תורה' [דהרי לא היה היום שגרם, אלא נתינת התורה], ועוד, דאי לאו מתן תורה היה העולם חוזר ובהו, כדאמרין (שבת פח.) התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתהו ובהו'.

ט. יום ששי בסיון הוא זמן מתן תורה של כל שנה

ובזה מיושב קושיית המג"א הנ"ל ביתר ביאור, דשפיר קורין ששי בסיון זמן מתן תורתנו, דהגם שבשנה הראשונה היה שינוי בתור הוראת שעה שנתנה תורה בשביעי בסיון, מ"מ בכל שנה ושנה יורדת ההשפעה של מתן תורה בששי בסיון, והוא זמן מתן תורתנו, שקבלת התורה בששי בסיון עם יגיעת הגוף, הוא שפועלת שיתקיים בנו תורתנו הקדושה.

לתוהו ובוהו, אבל כאן מדבר רב יוסף מקבלת התורה שבכל שנה ושנה, שהעולם מתקיים גם בלאו הכי, שכן כבר קבלו בשנה הראשונה, אלא ש'אי לאו האי יומא' דוקא, ולא קאמר 'אי לאו קבלת התורה', שכונתו לרמז, מה שאותו היום והזמן של ששי בסיון מוכן ומיועד לקבלת התורה מתחלת הבריאה, ובשביל זה חוזר ההתעוררות בכל שנה [כמבואר בקטע הקודם], על כן אי לאו האי יומא, אז 'כמה יוסף איכא בשוקא' - שקבלו תורה בסיני כמו רב יוסף, אלא שלא נתייגעו לישיב באהלה של תורה, דמה שנתרומם להיות לרב יוסף, הוא משום היגיעה בתורה.

[או"ח סי' תצ"ד ד"ה בבאה"ט]

מאכלי חלב בשבועות

חלב הוא תורה שבכתב שקבלו מרצון

הרמ"א (סי' תצ"ג סעי' ג') כתב: 'ונוהגין בכל מקום לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות'.

ומבאר רבינו טעמא דמילתא, עפ"י מה דאיתא בזוה"ק (ויחי דף ר"מ) דחלב מרמז לתורה שבכתב, ויין מרמז לתורה שבעל פה. והנה מבואר בחז"ל (שבת פ"ה.) דבמתן תורה כפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, כדי שיקבלו את התורה, והדר קבלו מרצון בימי אחשורוש. והקשו בתוס', דלמה הוצרכו לכפי', הא אמרו נעשה ונשמע, וקבלו מרצון. ובמדרש תנחומא (פרשת נח) תירצו, דקבלו מרצון רק תורה שבכתב, אבל תושבע"פ שצריך הרבה יגיעה לא רצו לקבל, ועל כן הוצרכו לכפי', ובימי אחשורוש קבלו מרצון גם תושבע"פ, עיי"ש.

ובזה מובן מה שאוכלים חלב בשבועות, שחלב מרמז על תורה שבכתב, שקבלו מרצון בשבועות, ובפורים שותים יין שמרמז לתושבע"פ, שקבלו ברצון בימי אחשורוש.

[שו"ע או"ח תצ"ג ס"ג]

ענין כפיית ההר כגיגית

א. התגברות היצר בעקבתא דמשיחא

ויתיצבו בתחתית ההר (י"ט, י"ז). ופירש"י: ומדרשו שנתלש ההר מקומו ונכפה עליהם כגיגית. והקשו בתוס' (שבת פ"ח. ד"ה כפה) דלמה הוצרכו לכפי', הא אמרו מרצון נעשה ונשמע, ועוד קשה למה לא כפה על אומות העולם כשבא ליתן להם התורה.

קרוב לסופו מתגבר ביותר

ומפרש רבינו, בהקדם יסודו של התורת חיים (סנהדרין צ"ח). דבעקבתא דמשיחא מתגבר היצה"ר, משום שיודע שקרוב סופו, וכדרך הנר דכשעומד לכבות מתלהב יותר, יעו"ש. ולכן כשקרוב הקב"ה להר סיני שנעקר יצה"ר מלבם, ואם לא היה חוטאים בחטא העגל, לא היה עוד יצה"ר בעולם, לכן נתגבר היצה"ר עליהם מאוד, עד שרצו לחזור מקבלתם, ולכן כפה עליהם ההר, שיתגלה רצונם הראשון, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מגירושין ה"כ) דמועיל גט מעושה כשאומר רוצה אני, דודאי כיון שהוכה עד שתשש יצרו, כבר גירש מרצונו, יעו"ש. אבל באומות העולם שלא רצו במתן תורה אפי' בלא התגברות היצה"ר, אין מקום לכפי', כיון שאין להם רצון כללי^א. [ק"ד: ד"ה בתחתית]

ב. התורה ניתנה דוקא לאלו שחושבים עצמם אינם ראויים לכך

באופן שני מתרץ רבינו הקושיא למה לא הכריח הקב"ה את אומות העולם, כמו שהכריח את בני ישראל, דמה דאומות העולם לא נתרצו בקבלת התורה, היינו משום שרצו לילך בשרירות לבם, לעשות הכל כפי תאוותם, אבל ישראל

י. רבינו מציין שבכונות האריז"ל מצות ביקור חולים כתוב כדברי התורת חיים.

יא. ובזה מפרש רבינו כונת הפסוק (שיר השירים) משכני אחריך נרוצה, ולכאורה יש להבין דאם רוצים לרוץ למה צריך המשכה, ולהנ"ל יתבאר, דמשכני כדי לחלוש כח היצה"ר, ואז ממילא אחריך בכל לב נרוצה. ועיי"ש דמפרש רבינו בזה הפסוקים (תהלים ע"ה, ל"ו - ל"ט) ויפתוהו בפייהם ובלשונם יכזבו לו, ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו, והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו, ויזכר כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב, דלכא' קשה דאמר 'יכזבו' לשון עתיד, דהול"ל ובלשונם 'כזבו' לו. גם דרשו חז"ל 'רוח הולך', הוא היצה"ר שהולך בשעת מיתה, ויש להבין מה זה סברת הלימוד זכות, דמשום הכי יכפר העון. ולהנ"ל מבואר, שבפועל לא חזרו מרצונם לקבלת התורה,

קדושים לא נתרצו לקבלת התורה, כי חשבו מרוב שפלותם אינם ראויים לקבל התורה, שאיך שייך שאדם מאדמה יעלה למעלה רמה הזאת, וכיון שזה שלא רצו היה מחמת שפלותם, היו ראויים להכריחם.

התורה נקרא מתנה - ביודעינו שאיננו ראויים לה

ובזה מתבאר מה דתורה הקדושה נקרא מתנה, כמו שכתוב (משלי ד', ב') כי לקח טוב נתתי לכם, עפי"מ שכתב התניא בסידורו בשער התפלה, דיש מצות הבאים לאדם שלא מרצונו, שחושב שאינו ראוי לכך, ואז נקרא בשם 'מתנה', עיי"ש^י. והנה המלאכים בקשו התורה, ואמרו תנה הודך על השמים (כמבואר בשבת פ"ח), כי חשבו לגודל קדושתם, שדוקא הם ראויים להתורה, ולכן אמר הכתוב (דברים ל"ג, ב') 'ואתא מרבבות קודש', שהלך הקב"ה מהמלאכים שאין להם שפלות מחמת שהם קדושים ומובדלים מגשמיות, ונתן אותה דוקא לממעטים עצמם, המה בני ישראל שיודעים שפלותם של אדם שבא מהאדמה, שלגודל מעלת התורה דקוב"ה ואורייתא חד הוא, הוא ראוי להשפלים קרוצי חומר, ולכן נקרא התורה מתנה^י.

אלא 'ובלשונם יחזבו לו' - שמחמת שתקף היצר, כבר היה על לשונם, דהיינו שהיה קרוב לצאת מפיהם, שרצו לכזב ולחזור ממה שאמרו נעשה ונשמע, אבל כיון שרוח הולך בשעת מיתתו, שפרחה נשמתו בהר סיני, ולכן נתגבר היצר בשעת קיצו, הוא הסיבה לכפר העון.

יב. תורף דברי התניא הוא, דיש מצות אשר אינם באים רק שלא ברצון האדם, כגון מלוכה, וכמו שאמר משה רבינו ע"ה (שמות ד', י"ג) שלח נא ביד תשלח, ולמה סירב, הרי הוי מצוה גדולה לפדות את ישראל, והביאור הוא, שאם היה רוצה בכך, לא היה ראוי לקיים השליחות הגדולה הזו, ודוקא כשבא שלא מרצון האדם שחושב שאינו ראוי לכך, נקרא מתנה, וממשיך אור אין סוף 'למעלה מן בחינת כתר שהוא בחינת רצון', וכיון שהוא ממקום גבוה כל כך, יכול לירד למקום היותר נמוך, ויש לו קיום נצחי, עיי"ש.

יג. ועפ"י דברי התניא בהערה הקודמת, שבדבר שהוא מתנה יש לה קיום נצחי, מפרש בזה רבינו מה שדרשו חז"ל (עירובין נ"ד.) עה"פ וממדבר מתנה וממתנה נחליאל, אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו, תורה ניתנה לו במתנה, וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל, שנאמר וממתנה נחליאל, והיינו כמו שנתבאר, דכיון שחשבו ישראל עצמם כמדבר, שאינו מצמיח והוא ארץ יבשה, לכן ניתן להם במתנה, והוא נצחי - נחלה לדורות עולם.

והנה במה שכתב התניא דמה שחושבים שאינם ראויים הוא למעלה מן בחינת כתר, נמצא דמה שמקבלים מרצון, הוא בחינת כתר, מפרש בזה מה שאחז"ל (שבת פ"ח.) דבשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, זכו לשני כתרים, והיינו דמה שקבלו התורה מרצון, שרשו מבחינת כתר, שהוא בחינת רצון, לכן כשאמרו נעשה ונשמע זכו לכתרים, מחמת רצונם בקבלת התורה והמצוות.

והנה מה שקיבלו התורה מרצון מתחילה ואמרו 'נעשה ונשמע', זהו משום שעדיין לא השיגו אז מעלת התורה, עד שעמדו אצל הר סיני, והשיגו כל התורה, ולגודל מעלת התורה חזרו בהם, בחשבם שאינם ראויים, ולכן כפה עליהם ההר כגיגית".

[יתרו ק"ה ד"ה ויתיצבו]

לעתיד נזכה לשמוע תורה מפי ה' בעצמו

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו' (י"ט, ה). יש להבין כפל הלשון שמוע תשמעו, וגם מה הכונה במה שאמר בקולי.

ומפרש רבינו כונת הפסוק, שאם שמוע - ר"ל, אם ישמעו עכשיו למה שאני מצוה אותם מפי משה ויקיימוה, אז תשמעו בקולי - ר"ל, שיזכו לעתיד לבוא לשמוע טעמי התורה וסודותיה מפי בעצמי, והיינו שאמר בקולי - ממש".

[ק"א: ד"ה ועתה]

יד. ועפ"ז מפרש רבינו הפסוק (בתהלים קי"ט, קנ"ב) **קדם ידעתי מעדתיך כי לעולם יסדתם** - דכיון שהתורה באה שלא מרצונם, בא מאור אין סוף מקדמונו של עולם, והוא שאמר '**קדם ידעתי מעדתיך**, והראי' לזה, **'כי לעולם יסדתם'** - שהוא נצחי. ועוד מפרש עפ"ז הפסוק (תהלים ס"ח, ט) **ואף סוררים לשכן קה אלקים** - דר"ל, דאף שסררו מלקבל התורה, הוא רק מחמת שחשבו '**לשכון קה**' - שכדי לשכון קה, צריכים שיהיו בבחי' '**אלקים**' - דהיינו במדרגת מלאכים, וחשבו שאינם ראויים.

טו. עי' רש"י שיר השירים בפסוק ישקני מנשיקות פיהו: ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם, לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה... וזהו ישקני מנשיקות פיהו.

מצות הגבלה

העולה יותר מכוחו והשגתו, נופל

ויאמר ה' אל משה רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב (י"ט, כ"א). יש להבין כונת הפסוק באומרו 'ונפל ממנו רב', דאם הכונה שיפלו הרבה אנשים, הו"ל לכתוב 'ונפלו' ממנו רב, בלשון רבים^{טז}.

ומפרש רבינו, בהקדם יסוד גדול בחיי האדם, כי המתעצם לעלות שלא בהדרגה, יותר ממדריגתו, יותר מכפי כוחו ושכלו, אז מתבלבל לגמרי, וגם נופל ממדריגתו. ועל דרך משל, שאם אחד ילמוד את הסוגיא באופן חריפות ועמקות, עם מי שיש לו מוח חלש, יותר מיכולת השגתו, אז יתבלבל הלה לגמרי, ולא יבין גם פשטות הסוגיא, אשר היה יכול להשיג, אם היה לומד עמו רק פשטות הדברים.

וזהו שהזהיר הקב"ה 'רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות' - שיזהרו שלא יהרסו לראות יותר מיכולת השגתם, 'ונפל ממנו רב' - שמי שיעלה לראות יותר מיכולת השגתו, יפול למטה ממדרגתו יותר ממה שהיה מתחלה^{יז}.

מאן דאיהו רב איהו זעיר

באופן שני מפרש רבינו, עפ"י מה דאיתא בזה"ק (ח"א קכ"ב): מאן דאיהו רב איהו זעיר, ומאן דאיהו זעיר איהו רב [מי שמחזיק עצמו לגדול נחשב באמת לקטן, ומי שמחשיב עצמו לקטן נחשב באמת לגדול]. והביאור הוא על דרך שפירש התרגום עה"פ (בשלה ט"ו, א') כי גאה גאה - מתגאה על גותניא [הקב"ה מתגאה על בעלי גאווה], והיינו שהנהגתו של הקב"ה עם הבריות הוא מדה כנגד מדה, שמי שהוא בעל גאווה, אז מדה כנגד מדה הקב"ה מתגאה עליו כביכול, ועי"כ נעשה זעיר^{יח}, ומי שהוא שפל בעיניו,

טז. ועיין מה שפירש"י בזה, ובשפתי חכמים.

יז. לכאורה כונת רבינו לפרש תיבת 'רב' - שיפול נפילה 'גדולה', שיפול גם ממדריגתו שהיה לו מתחילה.

יח. כונת רבינו יש לפרש בשני אופנים, או עפ"י"מ שאחז"ל (סוטה ה:) אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקדוש ברוך הוא אין אני והוא יכולין לדור בעולם, וא"כ אין השכינה שורה עליו, ונעשה קטן, ובאופן שני י"ל עפ"י"מ שכתב רבינו (הובא בגליון בא דהאי שתא) מספר רמזי תורה (על תהלים מהמגיד ממועזריטש זי"ע, ליקוטי

אז מדה כנגד מדה הקב"ה משפיל עצמו כביכול, ושורה שכינתו עליו, ונעשה גדול.

וזהו שהזהיר הקב"ה 'רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות' - דהיינו שיהרס מחמת גאווה לראות, אז 'ונפל ממנו רב' - דאותו האדם שמחזיק את עצמו ל'רב' יפול, על פי הכלל, דמאן דאיהו רב איהו זעיריט'.
[ק"ב: ד"ה פן וד"ה א"י]

נעשה קודם לנשמע

רבינו מבאר בכמה אופנים במה שהקדימו נעשה לנשמע, איך שייך לעשות אם עדיין לא שמעו. וגם מבאר הגמ' והמדרש על הענין.

פריו קודם לעליו

אחז"ל (שבת פ"ח.) אמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו', למה נמשלו ישראל לתפוח, לומר לך מה תפוח זה פרי קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע. ויש לבאר הרמז של התפוח שפריו קודם לעליו, למה שהקדימו נעשה קודם לנשמע.

אמרים סימן קע"ז) עה"פ (תהלים פ"ד, י"ב) כי שמש ומגן ה' אלקים, שלאלו שמחזיקים עצמם בגאווה ובגדלות, ואינם רוצים להקטין את עצמם, גם הקב"ה מדה כנגד מדה, מגדיל אורו, ומוציא חמה מנרתיקה, ואינם יכולים לסבול אורו, אבל להצדיקים שמקטינים עצמם, אז גם הקב"ה מצמצם את עצמו ואורו, ויכולים להשיג אלקותו ית', עיי"ש.

יט. ובזה מפרש רבינו מה דיש לשאול בפסוק שאחריו (פסוק כ"ג) ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם לעלות אל הר סיני כי אתה העדתה בנו לאמר הגבל את ההר וגו', דמה כונת משה רבינו בזה, האם לא מצינו כמה מצוות שיש בהם שני אזהרות [ועיין בפירוש בעלי התוספות, ופירוש הרא"ש]. ולהנ"ל מבאר רבינו, דהיות שמשה רבינו היה הענו הגדול מכל אדם, וגם שנאמר אצלו (שמות ג', ו') ויסתר משה פניו כי ירא מהביט, וזאת עשה גם מבלי התראה מקודם, על כן סבר משה, שהוא מן הנמנע במציאות שיוכל אדם להתגאות כל כך, אפילו לאחר התראה, שירצה להרוס, וזהו שאמר להקב"ה לא יוכל העם לעלות אל הר סיני.

חטא העגל - שברתם נעשה שמרו נשמע

והנה במדרש (רבה פרשה כ"ז, אות ט') איתא: שמעו דבר ה' וכו', כך אמר הקב"ה, שני כוסות מזגתם בסיני נעשה ונשמע, שברתם נעשה, עשיתם לפני עגל, הזהרו בנשמע, עכ"ל. ויש להבין הכונה שבמעשה העגל שברו את הנעשה.

א. נעשה - שיתחיל בהתעוררות עצמו

ומפרש רבינו, בהקדם דברי הט"ז (או"ח סי' א', סק"ב) על דברי המחבר, יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר, שיש שלש מדריגות בעבודת ה', א' – מדריגה הנעלה שעובד ה' מתחלתו ועד סופו מהתעוררות עצמו, ב' – שמעורר עצמו מתחלה, ואח"כ מעוררין ומסייעין אותו מלמעלה, ג' – שצריכים לעורר אותו משמים תחלה, יעו"שכא.

הקדמת נעשה לנשמע - התחלת התעוררות דלמטה

ועפ"ז יובן מה שהקדימו נעשה לנשמע, ש'נעשה' הוא ההתעוררות שאנו עושים מלמטה, ו'נשמע' הוא מה שאנו שומעים ומתעוררים

כ. ז"ל המדרש שם: שמעו דבר ה' וכו', כך אמר הקב"ה, משל למלך שאמר לעבדיו, שמרו לי ב' כוסות הללו, והיה דיאטריטא, א"ל הוי זהיר בהם, עד שהוא נכנס לפלטין היה עגל אחד שרוי על פתח הפלטין, נגח העבד ונשבר אחד מהם, והיה העבד עומד ומרתית לפני המלך, אמר לו למה מרתית, אמר שנגחני עגל ושבר אחד משני הכוסות, א"ל המלך א"כ דע והזהר בשני, כך אמר הקב"ה, שני כוסות מזגתם בסיני נעשה ונשמע, שברתם נעשה, עשיתם לפני עגל, הזהרו בנשמע, הוי שמעו דבר ה' בית יעקב, עכ"ל.

כא. ז"ל הט"ז: 'לכאורה אין שייכות זה הענין, אלא הוא זריזות בפני עצמו, אלא הענין הוא שאין דומה העושה מצוה ע"י התעוררות של אחרים לעושה ע"י עצמו. ועפ"ז נראה לפרש מה שכתב רבינו הטור, אני מעיר את השחר ואין השחר מעיר אותי, דקשה סיפא למה לי. ונראה דמצינו אדם מקדש את עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה, וכן הוא לענין התעוררות, שיש ב' מיני התעוררות, שתחלה מתעורר מלמטה ואח"כ בא עליו התעוררות העליון לסייע לו, וע"ז שיבח דוד את עצמו שהיה במעלה כ"כ, שהתעוררות שלו מלמטה גדולה כ"כ שא"צ לסיוע התעוררות של מעלה, וע"כ אמר אני מעיר השחר כמו לקדושת ישראל כמ"ש על אילת השחר, ומעלה זאת אינה אלא לדוד וכיוצא בו, אבל אנו וכיוצא בנו הלואי שנזכה להתעוררות מלמטה כדי שיבא אח"כ מלמעלה, ע"כ לא זכר השו"ע רק שיתגבר לזה שלכל הפחות יהא מעורר השחר אף שלא יזכה למעלה השניה שזכרנו, עכ"ל.

מההתעוררות למעלה, ומה שהקדימו נעשה לנשמע היינו שקיבלו לעשות תחלה ההתעוררות מלמטה, ואח"כ לקבל התעוררות מלמעלה, ועל זה זכו ישראל לשני כתרים.

פריו קודם לעליו - עלים שומרים לפרי

ולבאר הענין שצריכים להתעוררות מלמעלה, לאחר שכבר נתעוררו מלמטה, לכך בא הרמז, של התפוח שפריו קודם לעליו, שהעלים הם השומרים לפרי, כמו כן אפילו אחר שנתעורר האדם מעצמו לעשות המצוה שהוא הפרי, צריך לשמירת העלים, לסיוע התעוררות מלמעלה לשמור את האדם, שלא יבלבלו היצר, שלא יתגאה במה שעשה, או שלא יתחרט ממעשהו הטוב וכיו"ב, ויפול האדם בידי הסט"א ח"ו.

שברתם נעשה - שהיו צריכים להתעוררות דלמעלה

אבל כשחטאו בני ישראל בעון העגל, נפלו ממדרגתם, וגרמו שנתגבר היצר, עד שאי אפשר עוד להתעורר מעצמו, עד שיעוררו תחלה מלמעלה, וזהו שכתוב (איכה ה', כ"א) השיבנו ה' אליך ונשובה - שאנו מבקשים מהקב"ה שישב אותנו תחלה, בהתעוררות מלמעלה, ואחר כך 'ונשובה'. וזהו כונת המדרש, ששברתם 'נעשה' - ר"ל, שאבדו המדרגה שיתחיל בהתעוררות למטה, אבל לכל הפחות 'שמרו נשמע' - שיתעוררו בהתעוררות שמלמעלה.

[משפטים ק"ח. ד"ה א"י עפימ"ש ה"ז]

ב. נעשה - שהשיגו מעצמם מה לעשות

באופן שני מפרש רבינו, בהקדם מה שכתבו המפרשים לפרש מה דנאמר בהגדה של פסח 'אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו', וידוע הקושיא, דמה התועלת להיות עומד לפני הר סיני בלי נתינת התורה. ופירשויי כי היות שבמעמד הר סיני פסקה זוהמתן, ונזדככו להיות להם חושים רוחניים, בלי הפסק מחיצת החומר, היו משיגים מעצמם כל התורה כולה.

כב. עי' קדושת לוי קדושה ראשונה פורים.

ובזה מתורץ איך הקדימו נעשה לנשמע, הא עדיין אינם יודעים מה לעשות, ולפ"ז לא קשה כלל, שהשיגו בדעתם מה לעשות, גם קודם ששמעו.

פריו קודם לעליו - הנשמה קודם, שהגוף נזדכך

וזהו הרמז של פריו קודם לעליו, עפ"י מה שכתב האבן עזרא (בתהלים א', ג') כי הפרי היא הנשמה, והעלים הם הגוף והחומר המגושם שמלביש את הנשמה^{כג}. וזהו הכונה של פריו קודם לעליו, כמו שפירשו בתוס' (שם ד"ה פריו) 'דתפוח היינו אתרוג וכו', ואתרוג פריו קודם לעליו, שדר באילן משנה לשנה, ואחר שנה נושרין עליו של אשתקד, ובאין עלין אחרים, הוי פריו קודם לאותם עלים', והיינו שהיות שפסקו זוהמתן, ונזדכך חומר הגוף שלהם, המה בבחינת 'נשרו העלים שלהם', ועי"כ האיר הפרי שלהם, היא הארת נשמתם להשיג התורה מעצמם.

כפה את ההר לקבל התורה במדרגת נשמע

אבל כשחטאו בחטא העגל, חזרה הזוהמה, אמר הקב"ה 'שברתם נעשה' - ר"ל, שאבדו מעכשיו המדרגה להשיג מצוות התורה מעצמם, אבל לכל הפחות 'שמרו נשמע' - לקיים המצוות כפי מה ששמעו מפי הגבורה, ומפי משה רבינו. ובזה מיושב קושיית התוס' (שבת פ"ח. ד"ה כפה) דלמה כפה עליהם את ההר כגיגית, הא קבלו מרצונם שאמרו נעשה ונשמע. דלהנ"ל מבואר, דמה שאמרו נעשה ונשמע, היה שלא רצו להיות מצווים, כיון שהשיגו את כל התורה מעצמם, מטוהר שכלם, אבל הקב"ה ידע שמדרגה זו לא יתקיים לעולם, דבחטא העגל חזר הזוהמה, לכן הכריחם לשמוע ולקבל את התורה.

[משפטים ק"ח: ד"ה א"י דיל"ד איך]

ג. נעשה - מה ששמעו הנשמות בשמים

באופן שלישי מפרש רבינו, בהקדם דברי המגיד שהובא בילקוט ראובני (אות קי"ג) על הפסוק (שמות כ"ד, ז') כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, 'איכא

כג. ז"ל האבן העזרא: 'ולפי דעתי, כי טעם פריו - הנשמה החכמה שתהיה מלאה תורת אלקים להכיר בוראה, ומעשיו העומדים לנצח, ותדבק בעולמה העליון, בהפרדה מעל גייתה, כמו הפרי המבושל באילן, ויפרד ממנו ואין צורך לו, כי בעבור הפרי היה העץ'.

למידק היאך יעשו קודם ששמעו, ותו, היכי קאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע דאיהו לשון עבר, הא אכתי לא מליל ולא פקיד להו אורייתא, והכי הוה ליה למימר כל אשר ידבר ה' נעשה ונשמע'. ומתרג' 'אבל סוד הדבר הוא, דקודם שבאו לעוה"ז, שמעו הנשמות את התורה, וזהו שאמרו בני ישראל, כל אשר 'דבר' לשון עבר, לנשמותינו קודם שבאנו להעולם נעשה ונקיים, וחזרו לומר 'ונשמע', כדי לשמוע עוד הפעם את התורה בעולם הזה, לשעבד גם את הגוף'.

נשמע - לשעבד את הגוף שעדיין לא נברא

ומבאר רבינו, דמה שאמרו 'נעשה', היינו שאמרו שיקיימו את התורה כפי ששמעו בשמים, שהשיגו זאת בטוהר שכלם כשפסקה זוהמתן, ומה שהוצרכו לשמוע את התורה עוד הפעם כדי לשעבד הגוף, היינו דכיון דבשעה שקבל הנשמה את התורה, היה קודם שנברא הגוף, ולא היתה הנשמה יכולה לשעבד את הגוף, ולכן מצד הנעשה, היו עדיין כאינם מצווים ועושים, וכדי לשעבד את הגוף הוצרכו לומר 'ונשמע'.

פריו קודם לעליו - קבלת הנשמה קדמה לגוף

וזהו הענין של נעשה קודם לנשמע, שהקבלה שקבלו הנשמות היתה קודם קבלת הגוף, והמשל של פריו קודם לעליו, היא על דרך שנתבאר לעיל, שהפרי מרמז לנשמה, והעלים להגוף, וקבלת הנשמה קדמה לקבלת הגוף.

דרגת נעשה - קיום התורה בכונותיה וסודותיה

והנה התורה שקבלו הנשמות בשמים היתה קודם שנתלבשה בגשמיות פשטות התורה, אלא היתה בדרגת סודות התורה בכונות ויחודים, ולכן אם היו מקיימים את התורה כמו שקיבלו אותה בשמים, היו מקיימים אותה בכונותיה כמו שניתנה להם בשמים ממעל,

כד. בפנים כתבנו בתרגום ללשון הקודש, ולהלן העתקנו לשונו: 'אבל רוא דמלתא דעד לא אתו לעלמא שמעו נשמתהון אורייתא, ומשום הכי כל אשר דבר ה' לנשמתין דילן עד לא אתו לעלמא נעשה, והשתא ג"כ ניהדר למשמע בההוא עלמא כדי לשעבדא גופין דלהון'.

כה. והגם דבב"ב קנ"ז. מבואר דאקני קנה ומכר משתעבד, היינו רק מתקנת חכמים משום נעילת דלת, ולא מעיקר הדין.

וזה היה דרגת קיום התורה של 'נעשה', אבל כשחטאו בעגל וחזר הזוהמה, ושכחו התורה שלמדו הנשמות למעלה, היו יכולים לקיים התורה רק בדרגת 'נשמע', לקיימו כפשוטו, בלי כוונתיה וסודותיה, וזהו שאמר הקב"ה 'שברתם נעשה' אבל לכל הפחות 'שמרו נשמע'.

[משפטים ק"ח ד"ה כל]

ד. נעשה - לכופ אחרים לקיים התורה

באופן אחר מפרש רבינו, דכונת מדרגת 'נעשה' היא, שנכופ אחרים לקיים התורה, מלשון גט 'מעושה' (גיטין פ"ח:), גדול 'המעשה' יותר מן העושה (ב"ב ט), ו'נשמע' - את דברי התורה ממני שילמד אותנו. ובמה שאמרו נעשה ונשמע, קבלו עליהם, שלא רק שהם בעצמם יקיימו המצות, אלא שגם יכופו ויכריחו אחרים לקיים המצות.

שני כתרים - כתר כהונה ומלכות

ובזה יובן מה שזכו לשני כתרים, דהמספר של כתר הוא נגד תרי"ג מצות דאורייתא, ושבע מצות דרבנן, ובחידושי אגדות למהרש"א מפרש מה שזכו לשני כתרים בא לרמז לכתר כהונה ולכתר מלכות, ולהנ"ל יש לומר, דכתר כהונה קאי על העובדים ומקיימים המצות, דעבודה בכהן, היא דרגת 'נשמע', וכתר מלכות היא דרגת 'נעשה', שזהו מנימוסי המלכות שמעשים וכופים אחרים.

פריו קודם לעליו - דרך ת"ח לכופ עם הארץ לקיים התורה

וזהו שדימו חז"ל 'נעשה קודם לנשמע' ל'פריו קודם לעליו', עפ"י"מ שמבואר בחז"ל (חולין צ"ב.) דהעלים הם נגד עמי הארץ, והתלמידי חכמים הם נגד הפריזי, וזהו הכונה שפריו קודם לעליו, שדרך התלמיד חכם לכופ עמי הארץ לקיים התורה, שהיא ענין 'נעשה' שהקדימו לנשמע.

כו. כדאיתא שם, אמר רבי שמעון בן לקיש, אומה זו כגפן נמשלה, זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ, קנוקות שבה אלו

בחטא העגל לא הכריחו את הערב רב לשמירת התורה

והנה מבואר בזוה"ק דהערב רב עשו העגל, אם כן יוצא מזה, דחטאם של בני ישראל, היה רק בזה שלא עמדו נגד הערב רב, להכריחם שלא לעשות העגל, וזהו שאמר הקב"ה 'שברתם נעשה' - שאבדו הדרגה שקבלו לכוף אחרים, אבל עכ"פ 'שמרו נשמע' - שיקיימו בעצמם.

[משפטים ק"ז: ד"ה נעשה]

מפני מה ניתנה תורה לישראל - הלא השיגו מעצמם

אחז"ל (ביצה כ"ה): תנא משמיה דרבי מאיר, מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין. וצריך ביאור בכונת הקושיא.

ומפרש רבינו, בהקדם מה שפירשו המפרשים מה דנאמר בהגדה של פסח 'אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו', וידוע הקושיא, דמה התועלת להיות עומד לפני הר סיני בלי נתינת התורה. ופירשו (עי' קדושת לוי קדושה ראשונה פורים) כי היות שבמעמד הר סיני פסקה זוהמתן, ונזדככו להיות להם חושים רוחניים, בלי הפסק מחיצת החומר, היו משיגים מעצמם כל התורה כולה. וזהו שהקשה הגמרא 'מפני מה ניתנה תורה לישראל' - היינו לאיזה צורך היה ליתן להם תורה, אם ידעו כל התורה מעצמם.

הדאגה של הציווי מתישה העזות

ולזה תירץ 'מפני שהן עזים' - דבמה שיעשו מצווים ועושים יגרום הדאגה מפני העונש אם לא יקיימו, כמבואר בתוס' (קידושין ל"א. ד"ה גדול), וזאת הדאגה מתישה העזות. [ערך ש"י על הש"ס ביצה כה:]

ריקנים שבישראל, והיינו דשלחו מתם ליבעי רחמים איתכליא על עליא, דאילמלא עליא לא מתקיימין איתכליא.

סוגיית מודעא רבה לאורייתא

אחז"ל (שבת פ"ח.) ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא [ופירש"י: שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס], אמר רבא, אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקיבלו כבר.

קבלת התורה - קידושין

תליוה וקדיש אינה מקודשת אפילו אמרה רוצה אני

בספר בית הלל מביא רא"י מכאן לדברי הפרישה (באבהע"ז ס"י מ"ב סעי' א') שהדין שאין האשה מתקדשת בעל כרחה הוא אפילו אם אמרה רוצה אני, דהרי נתינת התורה לישראל כמקדש אשה, שנתקדשו בהלוחות, וגם אחז"ל (ברכות נ"ז.) תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב, אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, ובמדרש שיר השירים איתא שהקב"ה חזר עם [כל] דיבור על כל אחד מישראל אם רוצה לקבל, ואמרו הן, הרי שאף ברוצה אני יש טענת מודעא, ע"כ תו"ד.

קושיית רבינו - שלא עשה כהוגן לא שייך אצל הקב"ה

והקשה רבינו, דמקור הדין הוא כמבואר בפרישה ובב"י שם, מהסוגיא בבבא בתרא (מ"ה:) דהגם דמעיקר הדין תליוה וקדיש מקודשת כמו במכר,

מ"מ כיון שעשה שלא כהוגן אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, יעו"ש. הרי שטעם הדין שאינה מקודשת הוא רק משום שעשה שלא כהוגן, א"כ הקב"ה שעשה כהוגן, יהיה ההלכה כעיקר הדין דחל הקידושין, ולמה איכא טענת מודעה.

מקודשת משום דברים שבלב - אצל הקב"ה לא הוי דברים שבלב

ומתרץ רבינו, בהקדם לבאר יסוד הדין דתליוה וקדיש דמקודשת, באמרה רוצה אני, והלוא אנוסה היא, והביאור הוא, דאם אמרה רוצה אני, יש להסתפק דאולי אכן גמרה בלבה להתקדש, וכיון דיש לפנינו אמירה של רוצה אני, ואין לנו אנון סהדי שבלבה מתנגדה למה שאמרה, א"כ גם אם לא גמרה בלבה להתקדש, הוי זה דברים שבלב ואין דברים, וחל הקידושין, אבל אם לא אמרה רוצה אני, אז יש אנון סהדי דאנוסה הוא.

ועפ"ז מובן מה שיש טענת מודעה על קבלת התורה, דהגם שאמרו בני ישראל רוצים אנו, מ"מ אינו דברים שבלב, דזהו דוקא אם אנו מסופקים מה בלבנו, [דהיינו כשהצד שכנגד, כגון המקדש או הקונה אינו יודע מה בלבנו של אידך], אבל הקב"ה שיודע מחשבות, וכבר נאמר ברוח הקודש (תהלים ע"ח, ל"ו) ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו ובלשונם יכזבו לו, הרי שידע בודאי שבלבם לא גמרו בלב שלם, שפיר הוי טענת מודעה.

ישוב קו' המל"מ על המרדכי דבאונס מיתה גמור ומקני

והנה במשנה למלך (פ"י מהל' מכירה) הקשה על ש"י המרדכי פרק הניזקין, דבאגב אונס מיתה גמור ומקנה גם בלא זוזי, ממה שמצינו טענת מודעה רבה לאורייתא, הגם שהוי באונס מיתה, וכמו שאמר להם הקב"ה, ואם לאו שם תהא קבורתכם. וביותר תמוה, שהמרדכי בעצמו מביא רא"י דאפילו גבי שבועה באונס מהני מודעה מטענת מודעה רבה לאורייתא, יעו"ש.

א. ועיין מה שהבאנו לעיל מרבינו בהערה ח', שבפועל לא חזרו מרצונם לקבלת התורה, אלא 'ובלשונם יכזבו לו' - שמחמת שתקף היצר, כבר היה על לשונם, דהיינו שהיה קרוב לצאת מפיהם, שרצו לזכור ולחזור ממה שאמרו נעשה ונשמע, אבל כיון שרוח הולך בשעת מיתה, שפרחה נשמתן בהר סיני, ולכן נתגבר היצר בשעת קיצו, הוא הסיבה לכפר העון כמו שסיים הפסוק שם.

ולהמבואר לעיל מתרץ רבינו, דמה דבאונס מיתה גמור ומקני גם בלא זוזי, היינו משום דכיון דיש להסתפק דאולי גמור ומקני, ואינו ודאי דלא גמור, א"כ אפילו אם לא גמור בלבד, הוי דברים שבלב, אבל הקב"ה יודע מה שבלבם, שפיר הוי טענת מודעא אפילו באונס מיתה.

ראיית המרדכי לשבועה דהוא דין כלפי שמיא

ומה שהמרדכי בעצמו הביא ראי' מטענת מודעא לדין שבועה באונס, ולא מחלק כנ"ל, היינו משום שגם שבועה דנשבע לתת לחבירו ממון, מ"מ אינו קנין, רק עונש שמים יש על הנשבע אם יעבור כדמבואר בחו"מ (סוף סימן ר"ז) א"כ כלפי שמיא גליא שלא גמור בלבד, אם אכן לא גמור בלבד ליתן.

[שו"ע אהע"ז ריש סי' מ"ב]

למה גלו? הא יש טענת מודעא

א. שעברו על שבע מצוות בני נח

הקשו המפרשים, דאם יש טענת מודעא למה גלו מארץ ישראל ונענשו. ומתרץ רבינו, שנענשו משום שעברו על שבע מצוות בני נח, שנצטוו אדם הראשון וקיבל ברצון, ועבו"ז ושפיכת דמים וגזל בכללה, ושפיר נענשו ע"ז.

[איכה ג"א. ד"ה זכרה]

ב. שהיו מחוייבים מצד דינא דמלכותא דינא

רבינו מביא מדברי הפרשת דרכים (דרוש כ"ב) שדן בהקושיא דלמה יש טענת מודעא הא דינא דמלכותא דינא, ונהיה מחוייבים מטעם דינא דמלכותא של הקב"ה, ות"י עפ"י שי' הראשונים, שדינא דמלכותא הוא דוקא אם גזר על כל בני מלכותו, אבל כאן גזר רק על בני ישראל, ומ"מ בארץ ישראל אין טענה זו, שדוקא כלל ישראל הוא תחת שליטת הקב"ה, משא"כ אוה"ע נתנם תחת שר או מזל, לכן גלו ונענשו.

טענת מודעא רק בחוץ לארץ

אבל כשגלו לחו"ל שנמסרו תחת שרי האומות, אז שוב יש טענת מודעא, יעו"ש.

למה לא כפה על הגוים את ההר כגיגית

ובזה מובן למה לא כפה על הגוים את ההר כגיגית, דעליהם כיון שהם מונהגים תחת השרי מעלה והמזלות, היה להם שפיר טענת מודעא².

[וזאת הברכה קט"ו. ד"ה והם תכו]

לא ברכו בתורה משום טענת המודעא

אחז"ל (ב"מ פ"ה). אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ, דבר זה

ב. על כי אין אלקי בקרבי - טענת המודעא

ובזה מפרש רבינו הפסוקים (דברים ל"א, י"ז - י"ח) 'וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם, והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות, ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה' - ר"ל, שיאמרו כי אין אלקי בקרבי, שכל הצרות שמצאוני במקרה, הם סימן שאין אנו מונהגים תחת יד ה' בעצמו, אלא תחת יד השרים והמזלות, וא"כ יש לנו טענת מודעא.

ואנכי הסתר אסתיר - שהכל בהשגחה

אבל באמת אינו כן מפני שני סיבות, חדא - 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה' - ר"ל, כי הצרות אינם במקרה מצד המזל, אלא שזהו בהשגחה על הרעות, אלא שהוא בהסתר פנים, ושנית - 'כי פנה אל אלהים אחרים' - שהלכו לעבוד לעבודה זרה ולשרי מעלה, ולכן דייקא 'ביום ההוא' נענשו במדה כנגד מדה להיות נמסר תחת שרי האומות.

ויהי בישורון מלך הוא הסיבה למה והם תכו לרגליך

ובזה מפרש רבינו הפסוקים (דברים ל"ג, ב' - ה') 'ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אשדת למו, אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תכו לרגליך' - ר"ל, שחזר על כל האומות שיקבלו התורה ולא רצו, אבל דוקא בכלל ישראל 'תכו לרגליך' שכפה עליהם ההר כגיגית, 'ישא מדברתיך, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ויהי בישורון מלך' - ר"ל, שאע"ג שהיה כפי' אצל עם ישראל, מ"מ ישא מדברותיך, ואין טענת מודעא, מפני 'ויהי בישורון מלך' - שהקב"ה הוא מלך עלינו, ולא שרי האומות והמזלות, ולכן מצד דינא דמלכותא דינא אנו מחוייבים.

אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם, אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה. ויש להבין למה לא ברכו בתורה תחלה, ועוד, למה משום כך אבדה הארץ.

חשבו עצמם לאינם מצווים ועושים

ומבאר רבינו, דכיון שהיה לבני ישראל טענת מודעא רבה לאורייתא, חשבו עצמם בלמדם התורה כאינם מצווים ועושים, ולכן לא ברכו בתורה תחלה, כמו שכתבו התוס' (חולין ק"י: ד"ה טלית) דאין לברך על טלית שאולה כיון שכל העולם פטורים על טלית שאולה, עיי"ש.

קיום הארץ תלוי בהקבלה

והנה (שבת פ"ח.) אמר חזקיה, מאי דכתיב משמים השמעת דין, ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה, ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ובתוס' (עבו"ז ג. ד"ה נוגעים) כתבו דהתנאי תלוי בהקבלה, שאם מקבלים את התורה נתקיים התנאי, אפילו אם אחר כך לא יקיימוהו, שאין התנאי תלוי בקיום, אלא בקבלה.

הכפיה היה על תושבע"פ שהוא בחינת ארץ

והנה במדרש תנחומא (פרשת נח) איתא: שקבלו בנעשה ונשמע מרצון את התורה שבכתב, אבל התושבע"פ שיש בה הרבה יגיעה לא רצו לקבל. וידוע דתורה שבכתב הוא נגד שמים, ותושבע"פ הוא נגד ארץ.

בטענת המודעא על תושבע"פ אבדה הארץ

אולם כשבאו בטענת מודעא רבא לאורייתא על התושבע"פ, אז הם מגלים כי כל הקבלה היתה בכפי' ולא חלה, וזהו שגילו במה שלא ברכו בתורה

ג. ותורה שבכתב שהוא נגד שמים, נקרא תורת חסד, ותושבע"פ שהוא נגד ארץ, נקרא דין שניתנה מפי הגבורה, וזהו שאמר הפסוק 'משמים השמעת דין' - ר"ל מתוך התושב"כ

תחלה, שחשבו עצמם כאינם מצווים ועושים, א"כ לא נתקיים התנאי מצד התושבע"פ הנקרא ארץ, ולכן זהו הסיבה שאבדה 'הארץ'. וזהו שאמר הפסוק הסיבה 'על עזבם את תורתך אשר נתתי לפניהם' - ר"ל, לפנייהם דייקא, שעזבו התושבע"פ המסורה לפנייהם לדרוש.

[דברים פ"א. ד"ה מי חכם]

הנקרא שמים, השמעת תושבע"פ הנקרא דין, דליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, והגם שאינה נכתב בפירוש, מ"מ הוא נשמע ונדרש מהתושב"כ. וממשיך הפסוק 'ארץ יראה' - ר"ל, מהפחד שבני ישראל לא יקבלו התושבע"פ הנקרא ארץ, ולא יהיה קיום להארץ, 'ושקטה' - כשכפה עליהם ההר כגיגית.